

Sataprosenttista charmia Venäjältä

Tammikuinen DocPoint-dokumenttielokuvafestivaali Helsingissä avasi silmät venäläisen elokuvan uusiin virtauksiin. Tällaista ei ole ennen nähty: kepeätä tuotantoa ja raskaita aiheita, luovaa rosaa ja kokeilevuutta. Elokvien välittäjänä ja tuottajana toimi Kinoteatr.doc, moskovalainen ”dokumenttiteatteri”, joka on jo kolme vuotta hakenut inspiraatioita todellisuuden kuvauksiinsa esimerkiksi ajankohtaisista haastatteluista ja kiinnostavista, suurista tuotantoyhtiöistä riippumattomista elokuvista.

Helsingissä esitetyjä elokuvia katsoessa havaitsi helposti, että todellinen elämä ja sen kanssa vuorovaikutuksessa oleva elokuva eivät kysy erottelua fiktion ja faktan välille. Jean-Luc Godard totesi vuosikymmeniä sitten, että tässä dokumenttielokuvan teoriassa jo perinteisessä jaottelussa on kysymys väärinkäsityksestä. ”Muista, että olet taiteilija!” oli vuoden 2007 Kinoteatr.doc-festivaalien motto Moskovassa. Festivaali heijastelee uusia tuulia Venäjällä. Dv-tekniikka on tehnyt mahdolliseksi elokuvan tekemisen lähellä ihmistä, internet välittää informaation ja yleisötkin ovat erinomaisen nuoria. Ilmiön yhteydessä puhutaan undergroundista. Kritiikki on löytänyt silmätikut. Mustamaalausta ja esteettisesti kömpelöä, sanovat vastustajat.

”Kaiken nähnyt” elokuvahistorioitsijakin jähmettyy paikalleen, kun Aleksandr Malininin minibudjetilla ohjaama *Bes* (”Paholainen”) avautuu kuvalla tupakoivasta Jegorista. Mies imee savukettaan ja sylkee verta. Tuberkuloositapauksen ennuste on epäilemättä huono. Kohta tatuoitui entinen rangaistusvanki hioo autotallissa veitsiään ja sitoo lattialla avuttomana makaavan

koiran kuonon sekä jalat. Ennuste on epäilemättä yhtä huono. Kuva skarvaa tavallisen perhe-elämän keskelle. Äiti laittelee ruokaa, kaikkien rakastamaa borschkeittoa, lapset leikkivät koirien kanssa. On kuuma kesä, elämä sujuu leppoisasti. Lapset lähtevät hakemaan jäätelöä. Kyläilemään saapunut nuorukainen on kuitenkin kaikkea muuta kuin rauhallinen. Hän haluaa isänsä kuolevan. Jegor toteaa hänen tulleen oikeaan paikkaan. Keittiön pöydän äärellä liikkumaton kamera tallentaa kaiken.

Helsinkiin oli onnistuttu saamaan myös Moskovon festivaaleilla parhaana ”klassisen venäläisen tradition seuraajana” palkittu *Moskva*. Bakur Bakuradzen ja Dmitri Mamulianin *Moskva* on näytelmäelokuva, joka ei juuri eroa dokumentaarikuvauksesta. Nousukautta elävä Moskova on saanut rakentajikseen nuoria maahanmuuttajamiehiä. Työtä saa useimmiten välimiesten kautta, jotka ottavat oman siivunsa potista. Koska kyse on pimeästä työstä, ei siitä läheskään aina muisteta maksaa palkkaa. Valitusoikeutta eikä – osoitettakaan oikeastaan ole. Elokuva seuraa Georgiasta bussilla pääkaupunkiin tullutta Mansuria. Työttömällä nuorukaisella ei ole muuta tulonlähdettä kuin toimia kaverinsa tuuraajana tämän sairaspäivinä. Muuten elo sujuu verkkaalleen etelän kulttuuria henkivässä suurperheen asunnossa, joka on päivisin naisten, lasten ja television valtakuntaa. Tervetullutta vaihtelua Mansurin elämään tuovat kesäiset kävelyretket Moskovon rönsväviä rikkauksien ja modernin maailman monien erilaisten elämäntapojen keskellä. Mutta kuten elokuvan loppu osoittaa, erilaisuus voi olla

myös alttiutta säälimättömällä ja takuuvarmasti epäoikeudenmukaiselle väkivallalle. Nyrkki tai veitsi välähtää.

Näiden filmille tallentamien arkielämien keskiössä välkkyvät usein televisio. Suomessa asuva televisionkatsoja oli jo tottunut siihen, että Venäjältä eivät osaavimmatkaan ostajat löytäneet juuri mitään näytettävää. Oli kuin koko maan elokuva- ja televisiotuotanto olisi pyyhkäisty pois globaalilta televisiokartalta. Nyt olemme voineet seurata televisioruudulta sovituksia venäläisistä klassikoista, käsittämättömällä kyllä näennäisesti bolshevikivallankumouksen tasavuosisjuhlia juhliaksemme. *Saatana saapuu Moskovaan* kuin myös *Tohtori Živago* ovat juhlimisen sijaan kiintoisia televisiointiratkaisuja Venäjän kirjallisuushistorialliseen historianhallintaongelmaan. Bulgakovin maailmansodan aikana täydentynyt suurteos voitiin julkaista kokonaan Saksassa vuonna 1967, Venäjällä jokseenkin sensuroimaton versio ilmestyi jo 1973, mutta se sai määrämittaisen, tarkistetun muotonsa vasta 1989.

Nyt Yleisradion esittämä kymmenosainen televisiosarja on osoitus uudesta aluevalloituksesta. Venäläinen televisiosarja voi ällistyttää, älyllistää ja viihdyttää mukaansa sataprosenttisesti mukaansa kietovalla charmillaan. Televisiokatsojalle sarjan parasta antia on sen riemastuttava kyky läimiä teatraalista realismi-illuusiota yhdistämällä reaalin, teatteri ja illuusiot sekä harhat. Ne ovat tietysti myös yhteiskunnallisia allegorioita. Poliisin ja mielisairaalan ympäristöissä päähenkilöt muokkaavat kokemistaan saatanallisista, luonnon- ja muitakin lakeja murskaavista tekosista realismin puitteisiin mahtuvia arkijärkisiä ja siksi luotettavia tarinoita. Oikeisiin uomiin saatettuina kertomukset vertautuvat tietysti myyteistä parhaimpaan, Pontius Pilatuksen käsienspesuun. Suomalaisesta vastaanotosta kertoo Helsingin Sanomien paljon puhuva musta kommentti pari vuotta sitten *Mestari ja Margarita* -televisiosarjan menestyksestä Venäjällä: ”Siinä missä kristikunta on juhlinut Jeesuksen syntymää, venäläiset ovat hartaina syventyneet

Saatanaan.” Vitsikkäissä kommentteissa unohdettiin muun muassa se, että puhe Saatanasta on suomalaisen kustannusyhtiön ja televisioyhtiön nimivalinta.

Historiallisen epookin ystävälle paraikaa televisiossa esitettävä kahdeksanosainen *Tohtori Živago* on jännittävä kokemus. Romaani syntyi 1956, salakuljetettu teos julkaistiin Italiassa 1957 ja tuli yleisesti tunnetuksi Nobel-palkinnon myötä seuraavana vuonna. Erinomainen suomennos ilmestyi jo Nobel-vuonna ja David Leanin maailmanmenestykseksi saattama elokuva pääsi valkokankaalle 1965. Venäjällä romaanin julkaisi vuonna 1989 kirjallisuuslehti *Novyi Mir* – toisin sanoen sama lehti, joka sen aikanaan hylkäsi. Televisiosarja *Živagon* toteutus ei noudattele viimeistä piirtoa myöten romaania, mutta sen kiihottomuus yllättää. Esteettisesti parempaa ei voisi toivoa. Vaikka teatterin traditio on silmännähtävästi läsnä, kamera osaa löytää näkemyksen, joka ei vaikuta keskentekoiselta, sopimattomalta tai anakronistiselta. Kuinka paljon samaa ja sittenkin täysin erilaista siinä on kuin brittiläisissä vastinparissaan, BBC:n historiallisissa epookeissa, joissa järki ja tunteet ovat myös kohdallaan.

Uuden ohella elokuvahistorioitsija saa onneeseen kohdata myös vanhaa. Suomen elokuva-arkiston, nykyisin Kansallisen audiovisuaalisen arkiston kesäohjelmaan Helsinkiin on tulossa sarja neuvostokomedioita 1920-luvulta 1980-luvulle. Kansoittakaamme elokuvateatterit.

J a r i S e d e r g r e n

Kirjoittaja on valtiotieteiden tohtori ja elokuvahistorioitsija, joka työskentelee tutkijana Kansallisessa audiovisuaalisessa arkistossa.